

צורות מדומות בטופונומיה של בעלי המסורה

בתחילת הקריירה האקדמית שלו פרסם אבי הורביץ מאמר חריף על צורתו הדקדוקית של שם המקום עֶקְרוֹן/Aqqarōn*¹. הוא בדק את הכתיבים מחוץ למקרא במקורות אכדיים, יוניים ולטיניים, והציע שתי סיבות אפשריות להתפתחות *Aqqarōn* < עֶקְרוֹן: (1) המשקל הארמי *qutlān* (=קֶטְלוֹן בעברית) דחק את רגליו של המשקל העברי *qattalān* (< קֶטְלוֹן); (2) קֶטְלוֹן נגזרה לאחור מצורת הנסמך של קֶטְלוֹן. הורביץ גם הבחין ש-*qattalōn* נעתק לקֶטְלוֹן כתוצאה ממעתק ההגאים המאוחר מאוד $i < *a$ בהברות סגורות לא מוטעמות, היינו "חוק ההידלדלות". עולה על הדעת הסבר נוסף: השם עֶקְרוֹן המסורתי נגזר לאחור מצורת הייחוס (נסבה) עֶקְרוֹנִי (יהושע יג 3; בתרגום השבעים דאטיב Ακκαρωίτη).

הורביץ לא התייחס במאמרו להיבט הגאוגרפי והסוציולוגי של המעתק. למעשה, השם עֶקְרוֹן הוא אחד משמות גאוגרפיים רבים שצורתם התפתחה בשלבים המאוחרים של הניקוד העברי. יש להשוות את האבולוציה של הפונטיקה העברית לתפוצה החברתית של דוברי העברית בין התקופה שלפני הכיבוש המוסלמי (המאה השביעית לסה"ג) לבין התהוות הניקוד הטברני (המאה התשיעית לסה"ג בקירוב). שם המקום עֶקְרוֹן משמש מקפצה להרחבת הדיון: אבחן גם שמות מקומות נוספים המופיעים בטקסט המסורתי, ואדון ברקע הדיאכרוני לצד תהפוכות החברה של דוברי העברית בארץ ישראל המוסלמית.

קודם כול יש לעבור על העדויות שהציג הורביץ. מאז פרסום דבריו התגלה, בשנת 1996, עקרון בכתובת מתל מֶקְנַע (תל מקנה)². השם ודאי נהגה *Aqqarōn*, כפי שמעידים הכתיבים האכדיים במאות השמינית והשביעית לפה"ס, במיוחד URU Am-qar-ru-na ו URU Am-qar-ru-u-na (פרפולה, טופונימים, 16 עם גרסאות נוספות; *Aqqarōna < *Amqarōna), וכפי שהעיר הורביץ. אותה צורה שרדה בתקופות ההלניסטית והרומית, כפי שרואים מהכתיב העקיב Ακκαρων (=Akkarōn) שבתרגום השבעים (למשל, יהושע יג 3 וכו'; יוסיפוס, קדמוניות, XIII, 4: [102]). כמוכן, אבסביוס (המאה הרביעית לסה"ג) מחקה באונומסטיקון

1. א' הורביץ, "עקרון = Ακκαρων = Amqar(r)una", לשוננו לג (תשכ"ט), עמ' 18–24.

2. גיטין, דותן ונוה, כתובת מעקרון; הנ"ל, כתובת הקדשה.

שלו את הכתיב שבתרגום השבעים (6: 22 לפי קלוסטרמן³). בדקתי את מפת מידבא ביולי 1999,⁴ וגיליתי שבפסיפס זה מהמאה השישית לסה"נ כתוב AK'KA P [ΩN]/ HVUN AK K A P A (Eleanor) שפירושו (Ak k a r a Akkarōn=) מקורית. פרופ' אלינור בייץ (Eleanor Beach) צילמה בטובה את השם Akkarān שבמפת מידבא ושלחה לי את הצילומים הדיגיטליים. אני מצרף את הצילום הטוב ביותר, שהוגדל ושופר גרפית. הצילום מראה בבירור, שהתיקון הישן השחית את האותיות הסופיות.

צילמה: אלינור בייץ (Eleanor Beach)

מחקרם החדש של ה' דונר וה' קופרס⁵ מביא את התעתיק הנכון לכתוב; הוא מובא גם במחקר נפרד של דונר (דונר, פסיפס).
אך התקופות ההלניסטית והרומית אינן מוצגות ארכאולוגית במידה רבה בתל מִקְנָע / תל מִקְנָה.⁶ אבסביוס אומר על עֶקְרוֹן:

Ἀκκαρών. φυλῆ Δάν, “ἐξ εὐωνύμων τῶν Ξαναναίων”, πόλις μία τῶν ἑσατραπειῶν τῶν ἀλλασοφύλων, ἥ καὶ ἀφοπίσθη μὲν τῇ φυλῇ Ἰούδα, οὐ μὴν ἐκράτησεν αὐτῆς, ὅτι μὴ ἀνεῖλεν τοὺς ἐν αὐτῇ ἀλλοφύλους. ἥ

3. E. Klostermann, *Das Onomastikon der biblischen Ortsnamen*, Leipzig 1904. וראה עכשיו נוטלי וספראי, אונומסטיקון, 22–23, מס' 60/22:6.
4. A. F. Rainey, “Following up on the Ekron and Mesha Inscriptions”, *IEJ* 50 (2000), pp. 116–177.
5. H. Donner & H. Cueppers, *Die Mosaikkarte von Madaba*, Wiesbaden 1977.
6. T. Dotan & S. Gitin, “Miqne, Tell”, in E. M. Meyers (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York & Oxford 1997, pp. 30–35.

καὶ ἔστι νυν κόμη μεγίστη Ἰουδαίων Ἀκκαρῶν καλουμένη ἀναμέσον Ἀζώτου καὶ Ἰαμνίας ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς.

(60/22:6) **Akkarōn**. In the tribe of Dan, "in the northern (territory) of the Canaanites". A city belonging to the five provinces of the foreigners, it also was allotted to the tribe of Judah, but (the tribe) by no means possessed it, because it did not annihilate the foreigners in it. Now it is a very large village of Jews called **Akkarōn** between Azotus (Ashdod) and Jamnia (Jabneh) to the east.⁷

מתברר שהבישוף של קיסריה הכיר "כפר גדול של יהודים". אפשר לפרש בנקל את תיאורו כמצייץ ש-Akkarōn היה מקום ליד תל אל-מִקְנַע / תל מקנה. למעשה, ישנן חרבות של יישוב כפרי כשלוש מאות מטר צפונית-מערבית לתל אל-מִקְנַע / תל מקנה, בשדה פתוח ליד עץ בודד. שטחו כשלושים דונם. האתר מסומן במפות (עם העץ) מתקופת המנדט בקנה מידה של 1:20,000 בשם Kh. Muqanna (חרבת אל-מִקְנַע). ביקרתי באתר הזה עם יוסף נזה באביב של שנת 1966 ואספנו חרסים מהתקופה הביזנטית המאוחרת, כולל המאה הרביעית לסה"נ.⁸

אבסביוס, תושב קיסריה, לא הוטעה על ידי הדעה שֶׁקְרוֹן/Akkarōn נמצא ב-turrim Stratonis ("מגדל סטרטון" בקיסריה), אף על פי שהיא הייתה רווחת בקרב נוצרים בחוגים מסוימים,⁹ אם כי היירונימוס (*Patrologia Latina* 23, 915) דחה דעה זו. אותו זיהוי של עֶקְרוֹן עם קיסריה היה ידוע גם בחוגים רבניים (מגילה ו ע"א). דעה זו נוצרה כנראה בגין הזיהוי המוטעה של עֶקְרוֹן עם שרשן, הצורה הרבנית המעוותת של (מגדל) סטרטון. לשורשים עק"ר ושר"ש יש משמע בסיסי משותף 'שורש', והוא הוא שהביא לאסוסיאציה.¹⁰ מן הסתם קיבלו הנוצרים את הרעיון הזה מהרבנים.

המסקנה המתבקשת היא שבעלי המסורה במאה התשיעית לסה"נ לא ידעו את המקום הנכון של Aqqarōn,⁴ לא האתר מתקופת הברזל ולא הכפר היהודי הביזנטי. סביר להניח שלא הכירו את הכפר הערבי עֶאקְר ('עֶקְר'), הנמצא כשמונה קילומטרים בערך מזרחית ליבנה, כשמונה קילומטרים דרומית-מזרחית לרמלה, ושמונה קילומטרים צפונית-מזרחית לחרבת אל-מִקְנַע. מקום זה, עֶאקְר, זוהה עם עֶקְרוֹן

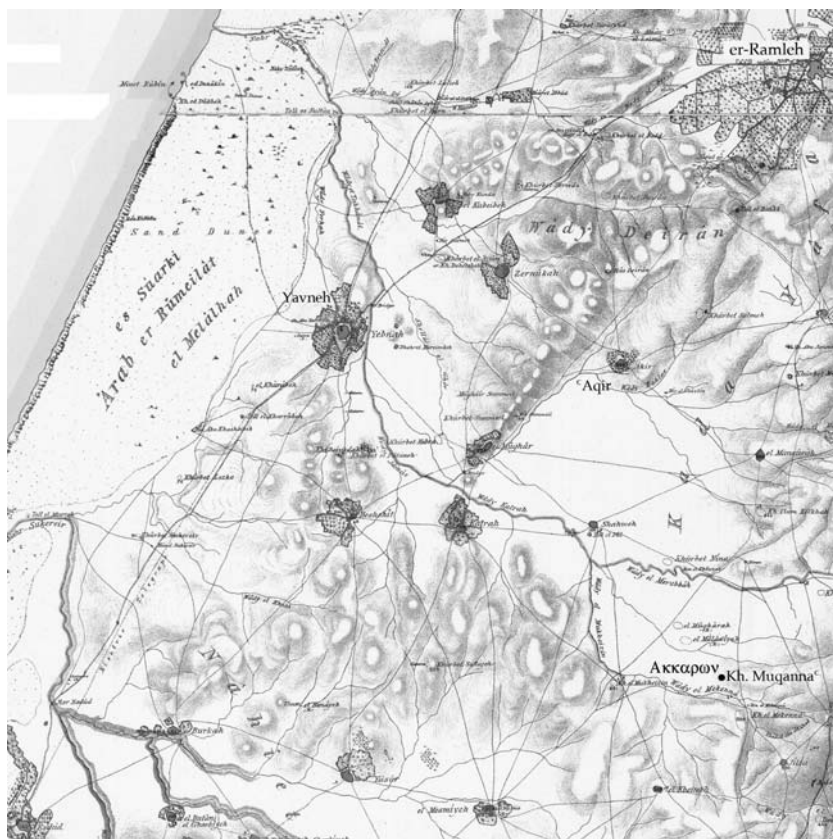
7. נוטלי וספראי, אונומסטיקון, 22–23.

8. 'י נזה, "עֶקְרוֹן", אנציקלופדיה מקראית, כרך ו, ירושלים תשל"ב, טורים 339–343.

9. ראה J. E. Dean (ed. & trans.), *Epiphanius' Treatise on Weights and Measure with a Foreword by Martin Sprengling, Studies in Ancient Oriental Civilization* 11, Chicago 1935.

10. כך מסר לי אהרן דמסקי.

המקראי לראשונה על ידי רובינסון.¹¹ טרם הוכרע במחקר אם עֶאקֶר היא צורה משוערכת מן השם עֶקְרוֹן, ואם השם באמת נדד שמונה קילומטרים.

מפה המבוססת על ה-SWP. רואים את יבנה, עאקר וח'רבת מקנע. שים לב למקום הח'רבה הביזנטית עקרונ (Ακκαρων) "הכפר הגדול של היהודים", שמזכיר אוסביוס.

הניקוד המסורתי של השם עֶקְרוֹן משקף התפתחות עברית פנימית בלא קשר כלשהו לשם האתר ששימש בתקופה שבה דוברי עברית חיו שם. מעולם לא היה אתר אמתי בשם עֶקְרוֹן. שום דובר עברית לא כינה את כפרו עֶקְרוֹן. הצורה הטברנית היא צורה מדומה (ghost form).

11. E. Robinson & E. Smith, *Biblical Researches in Palestine and the Adjacent Regions*³, London 1867; reprint Jerusalem 1970, p. 226–229

שם מקום טברני נוסף המתגלה כמדומה הוא גִבְעוֹן, המופיע כ-Γαβαων בתרגום השבעים. גילוי הידיות החרוטות בשם גבעון¹² אישש את הזיהוי הקדום עם הכפר אל-ג'יב, השוכן שמונה קילומטרים צפונית-מערבית לירושלים. הדרך שבה קיבל השם המקראי את הצורה הערבית הנוכחית לוטה במסתורין. אין הוא נגזר מהעברית גִב (בור) – זה מופיע בערבית כגִ'יב, ולא ג'יב. אבסביוס רושם Γαβαών, ולדירו זה כפר הנמצא מערבית לבית אל, ליד רמה:

Γαβαών. ὅθεν ἐλθόντες οἱ Γαβαωνῖται ἰκέται γίνονται τοῦ Ἰησοῦ. ἦν δὲ αὕτη μητρόπολις μεγάλη λαὶ βασιλικὴ τῶν Εὐαίων, ἣ καὶ γέγονε κλήρου Βενιαμίν. καὶ ἔστι κώμη νῦν οὕτω καλουμένη πλησίον Βαιθῆλ πρὸς δυσμὰς, ὡς ἀπὸ σημείων δ' παρακείται δὲ τῇ Ῥαμᾶ, λαὶ ἀφώριστο Δευίταις πλησίον Ῥεμμαά. ἐνταῦθα Σολομὼν θύσας ξρησμοῦ καταζιοῦται.

Γαβαών. From whence came the Gibeonites to be suppliants of Joshua. It was a great royal city of the Hivvites. It was included in the inheritance of Benjamin. There is now a village so named near Bethel to the west, about the fourth milestone <from Aelia>, near Ramah, and was set apart for the Levites near Rimmon. There Solomon sacrificed and received a prophecy.¹³

אם כן, הצורה היוונית Γαβαών עדיין הילכה במאה הרביעית לסה"נ, והיא מופיעה גם במאה השישית במפת מידבא (דונר, פסיפס, 52; מספר 50). אין ספק שהצורה היוונית מייצגת את *Gabba'ōn, ואין משמעות לחוסר המכפל באות β. ראה Γαβαθών (מלכים א טו 27; טז 15, 17), המשקפת את גִבְתוֹן המסורתית, URU Gab-bu-tú-nu האשורית (פרפולה, טופונימים, 127). התנועה אחרי β ב-Γαβαών מספקת כדי להוכיח את המכפל; הפעירה בין α לבין ο משקפת את העי"ן השמית. לפיכך הנה עוד דוגמה של המשקל המקורי *qattālōn שהיה לקטלון בעברית. לא מן הנמנע שהתפתחות זו מייצגת גזירה לאחור מצורת הייחוס הִגְבְּעוֹנִי (נחמיה ג 7) או הִגְבְּעוֹנִים (שמואל ב כא 1). במאה התשיעית לסה"נ לא היה שם שום יישוב יהודי. לא היה מי שישמר את השם האמתי, *Gabba'ōn. על כן גם גִבְעוֹן היא מילה מדומה.

12. J. B. Pritchard (ed.), *Hebrew Inscriptions and Stamps from Gibeon*, Philadelphia 1959

13. אונומסטיקון, 66:11; שונה במקצת על ידי נוטלי וספראי, אונומסטיקון, 65, 313/66:11.

אפשר גם להשוות את יְרֻקֹן (יהושע יט 46) לכתוב בתרגום השבעים Ἰερακῶν = *Yērāqōn בעברית, שוודאי מייצגת את ההגייה הקדומה. כמו ב-Γαβαῶν, אין להסיק דבר מאי-המכפל של האות ρ. התנועה אחרי ρ היא הקובעת את הצורה העברית המקורית. עד שהגיעה תקופתם של בעלי המסורה כבר היה לנחל שם ערבי, ואדי מְסָרָארה. בעלי המסורה לא ידעו את הצורה המקורית. היום קושרים בטעות את יְרֻקֹן המסורתי עם נַהַר אל-עֻגְיָה.¹⁴

כמה מאי-ההתאמות הבולטות ביותר בטקסט המסורתי מזדמנות בספר יהושע פרק יא, שבו יש מסורת על קרב בגליל העליון נגד הכנעניים המקומיים. רק ארבע ערים כנעניות מוזכרות בסיפור על מאבק זה במי מְרוֹם. בגרסה העברית מְדוֹן, שְמֶרוֹן ומְרוֹם הן מילים מדומות. תרגום השבעים, המתבסס על טקסט עברי טוב יותר, גורס Μαρῶν במקום מְדוֹן ו-Συμοῶν במקום שְמֶרוֹן. זה מוכיח שהצורות המקוריות היו *Mārōn ו-*Šimōn (המופיע ש-m-^c-n במקורות המצריים, URUŠa-am-hu-na במכתב מאל-עמרנה [EA 225:4]). היא מופיעה גם בצורתה הנכונה שְמֶעוֹן בדברי הימים ב טו 9; לד 6. המיקום המדויק של מְרוֹן הוא מן הסתם תל אל-ח'רִיבָה, קצת למעלה משלושה קילומטרים דרומית למְרוֹן אר-רָאס.¹⁵ שְמֶעוֹן, כמובן, הוא ח'רבת סְמֻנְיָה (היום תל שְמֶרוֹן).¹⁶ אפשר שמקור החילופים מְדוֹן/מְרוֹן נעוץ בטעות סופרים: דל"ת במקום רי"ש. אך לא מן הנמנע שלפנינו ביטוי שלילי מכוון (מְדוֹן = מקום ריב).

ואולי החילופים שְמֶרוֹן/שְמֶעוֹן מסובכים אף יותר. אפשר שהכתיב העיצורי שמרון נולד מהסברה השגויה ששְמֶרוֹן (= Samaria) הייתה אחת הערים שכבשן יהושע, אלא אם כן המסורת היא התפתחה בעקבות טעות בכתיב המסורתי. מכל מקום, בעלי המסורה ודאי ידעו שאין מדובר בשְמֶרוֹן, עיר שנוסדה על ידי עמרי במאה התשיעית לפה"ס. השאלה נשארת פתוחה: כלום ידעו בעלי המסורה שהמקור היה שְמֶעוֹן, ולא העזו לשנות את הטקסט העיצורי? יש עדות בירושלמי לזיהויה של שְמֶרוֹן עם שם העיר ההלניסטי Συμωνίας (יוספוס, חיי יוסף 24, 115), שהיא סְ(י)מוֹנְיָה במקורות חז"ל. רבי יוסי בר חנינה מזהה את שְמֶרוֹן עם סְ(י)מוֹנְיָה שבירושלמי מגילה ע ע"א. סביר להניח שְמֶרוֹם המסורתית נוצרה, במקום

14. א"פ רייני, "תל גריסה ונחלת שבט הדני", ישראל – עם וארץ ה-ו (תשמ"ח-תשמ"ט), עמ' 59-72.

15. Y. Aharoni, *Land of the Bible: A Historical Geography*, revised and enlarged edition, translated and edited by A. F. Rainey, Philadelphia 1979, pp. 220-226.

16. A. F. Rainey, "Toponymic Problems (cont.), Shim'on-Shimron", *TA* 3 (1976), pp. 57-69; "Toponymic Problems (cont.), The Way of the Sea, Shim'on-Shimron Once Again", *TA* 8 (1981), pp. 146-151.

הצורה המקורית מְרוֹן, בהשפעת שם העיר מְרוֹם בתקופת התלמוד, ששכנה למרגלות הר מירון.¹⁷

דוגמה בולטת נוספת לצורה מדומה באה במשקל השכיח המציין מקום שבו הפעולה מתבצעת, רוצה לומר משקל בעל התחילית ma-. התחילית המקורית נשמרת בצורות כמו *maqām < מְקוֹם, *mawšab < מוֹשֵׁב, *ma‘bar < מְעַבֵּר. אולם בשורשים שלמים תנועת התחילית a נעתקה בסופו של דבר ל- i (חוק ההידלדלות). התעתיקים בתרגום השבעים מגלים שהתנועה i טרם נעתקה במאה השלישית לפה"ס. למשל, מוצאים בתרגום השבעים במקום מְגִדֹל את Μαγδώλου (גניטיב, שמות יד 2) או Μαγδώλω (דאטיב, ירמיה נא 1). עיר מבצר זו בגבול המזרחי של הדלתא המצרית מוזכרת גם במכתבי אל-עמרנה, URU Ma-ag-da-li^{K1} (EA 234:29; אולי גם ב- EA 69:20, 70:9), וכן בתעודות מצריות שונות כמו ma-k-tá-ar (פפירוס אנסטאסי V, 20, 2). אצל אבסכיוס, כצפוי, מוצאים את הצורה הבאה בתרגום השבעים.

כל אימת שעיר בשם זה השאירה את חותמה על המפה, הצורה הערבית ששרדה לאחר הכיבוש המוסלמי היא מְגִדֹל (מְגִדֹל). מקומות רבים הנושאים שם זה או שאינם מיושבים או שהם חורבות מוכרות. הצורה המקורית בלא המעתק *a < i הוקפאה בעת הכיבוש המוסלמי של הארץ. המקומות אינם מופיעים במסורת הבתרא-תלמודית/ביזנטית כיישובי יהודים. זאת אומרת, לא היו דוברי עברית במקומות הקרויים מְגִדֹל בזמן שחל המעתק *a < i. השמות מְגִדֹל/מְגִדֹל משמשים עדות לעובדה שחוק ההידלדלות לא התרחש לפני המאה השביעית לסה"נ. מעולם לא היה דובר עברית המתגורר ביישוב שקרא לו מְגִדֹל!

לבסוף, אנחנו מגיעים לצורה המדומה ביותר: ירושלים. העובדות מוכרות היטב. השם כתוב בטקסט המסורתי בלא יו"ד מלבד המקראות האלה: ירמיה כו 18; אסתר ב 6; דברי הימים א ג 5; דברי הימים ב כה 1; לב 9. בכל 640 ההיקרויות האחרות הכתיב משקף Yərušālem או Yərūšālēm, ואילו הקרי והניקוד משקפים Yərūšālayim. יְרוּשָׁלַיִם מזדמנת בארמית המקרא (דניאל ו 11). בפפירוסים מיב מזדמן הכתיב ירושלם. בתרגום השבעים תמיד מוצאים Ἱερουσαλήμ, ובברית החדשה לעתים נקרה Ἱερουσαλίμα. ברם במגילות מקומראן יש דוגמאות רבות הן של ירושלים הן של ירושלם. ובמטבעות אחדים מהמרד היהודי הראשון כתוב ירושלים הקדשה. ברי מנתונים אלו, שהצורה המורחבת שימשה בתקופה הרומית

17. E. M. Meyers, "Meiron", in E. Stern (ed.), *The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, vol. 3, Jerusalem 1993, cols.

הקדומה.¹⁸ הועלו הסברים מן הסברים שונים בדבר ההידמות לסיומת של הלוקטיב/ זוגי ayim-, אך שום הסבר אינו משביע רצון. אין לפסול את האפשרות שהקישו כאן משמות מקומות כמו גְּתִים. אולי הצורה שונתה בגלל הצורך להסתיר שם של אל שמימי? ואולם לא ניתן להוכיח סברה זו.

יש לשם העיר המקורי היסטוריה ארוכה. ירושלים מוזכרת לראשונה בכתבי המארות המצריים (מהמאות ה-18 וה-19 לפה"ס), ונראה שיש לקרוא בהם את השם Rušalimum. השם מתועד שוב בהתכתבות דיפלומטית, הפעם כ־URUÚ-ru-sa-lim או URUÚ-ru-ša₁₀-lim במכתבי אל-עמרנה (המאה ה-14 לפה"ס). עֲבְדֵי־חֵיבָא, וְפָל של מצרים, שמלך בירושלים באותה עת, שלח מכתבים לפרעה המצרי אמנופיס הרביעי (אח־נאתן), ובהם הוא נשבע אמונים מחדש. בטקסטים אשוריים מאוחרים מזכירים את ירושלים. למשל, ברשומות על המצור של סנחריב על ירושלים ב-701 לפה"ס מופיעה הצורה URUÚ-ru-sa-lim-mu (וגרסאות אחרות).

גירון השם ירושלים (במקור Yērūšālem*) אינו בטוח. כנראה הוא ממוצא שמי מערבי. דומה שהוא מורכב משני רכיבים: yrw, "לכונן", ו-šlm, שם האל השמי המערבי שֶלֶם (כוכב הערב), הידוע מטקסט מיתולוגי מאוגרית. מסתבר שֶלֶם היה הפטרון המקורי של העיר. אפשר שהוראת ירושלים היא "יסוד (האל) שלם" או "האל שלם יסד". מלכיצדק מלך שלם המוזכר בבראשית יד 18 הוא מלכיצדק מלך ירושלים. אם כן, צורה מקוצרת זו היא האזכור המקראי הראשון לירושלים. שֶלֶם בא בתקבולת נרדפת לציון (תהלים עו 3), ומתייחס למושב האלוהי.

בעלי המסורה עשו ככל יכולתם לקבוע (דרך הניקוד) את הצורה יְרוּשָׁלַיִם לאורך כל התנ"ך. אך לרוב לא העזו להוסיף יו"ד לטקסט העיצורי. העובדה שהם לא הכניסו את הסיומת ayim- לטקסט הכתוב בארמית המקרא מראה שהם היו מיועדים להגייה Yērūšālem שבארמית. מתעוררת השאלה, איזו צורה שימשה בדיבורם היום-יומי.

קיצורים ביבליוגרפיים

גיטין, דותן ונוה, כתובת מעקרון = S. Gitin et al., "A Royal Dedicatory Inscription from Ekron", *IEJ* 47 (1997), pp. 1–16
גיטין, דותן ונוה, כתובת הקדשה = ד' גיטין, ט' דותן ו' נוה, "כתובת-הקדשה מלכותית מעקרון", קדמוניות ל' (תשנ"ז), עמ' 38–43

18. A. Demsky, "Hebrew Names in the Dual Form and the Toponym *Yerushalayim*", in A. Demsky (ed.), *These Are Their Names: Studies in Jewish Onomastics*, vol. 3, Ramat Gan 2002, pp. 11–20

- H. Donner, *The Mosaic Map of Madaba: An Introductory Guide*, Kapmen 1992 = דונר, פסיפס
- R. S. Notely (trans.) & Z. Safrai (ed.), = *Eusebius, Onomasticon: Place Names of Divine Scripture Including the Latin Edition of Jerome, translated into English and with Topographical Commentary*, Boston & Leiden 2005 = נוטלי וספראי, אנומסטיקון
- S. Parpola, *Neo-Assyrian Toponyms, AOAT 6*, = *Kevelaer & Neukirchen-Vluyn* 1970 = פרפולה, טופונימים